

todami a formami vědeckého poznání. Materialistický přístup přispěl k objasnění procesu vědeckého poznání ve vývoji, hledání vzájemných souvislostí mezi různými etapami, úrovněmi, metodami a formami vědeckého poznání. Materialistický přístup k objasnění procesu vědeckého poznání spočíval v odhalení sociálně historické podmíněnosti vědeckého poznání. Adekvátní pojetí procesu vědecké tvůrčí činnosti je možné jen při zkoumání vědy v organickém spojení s veškerou materiální a duchovní kulturou společnosti, se všemi způsoby osvojení skutečnosti člověkem.

Klasikové marxismu-leninismu ukázali, že: 1. indukce a dedukce samy o sobě mohou přivést jak k pravdivým, tak i k nepravdivým závěrům a 2. tyto v žádném případě nevylučují různorodost metod vědeckého poznání, ve kterém hrají důležitou úlohu takové metody, jako je abstrakce, idealizace, analogie a j.

Vyřešení dilematu induktivismus—

deduktivismus v rámci dialekticko-materialistické metodologie svědčí o obrovském heuristickém potenciálu nově marxisticko-leninské metodologie vědy.

Ve třetí a čtvrté kapitole autor na materiálu současné vědy ukazuje, jak v samotné vědě postupně probíhá odmítnutí starého poznávacího ideálu a přijetí nového. Je dána kritika názorů na problematiku indukce představitelů současné buržoazní filozofie: H. Reichenbacha, R. Carnapa, K. Poppera, I. Lakatose.

*

Takový je obsah a hlavní ideje práce S. A. Lebeděva. Kniha je výsledkem seriózního zkoumání historie a teorie indukce jako metody vědeckého poznání a bude užitečnou pro široký okruh čtenářů, kteří se zabývají problémy logiky a metodologie vědeckého poznání.

N. Demjančuk, K. Tomoszek

NAD NOVÝM PŘEKLADEM KANTOVY KRITIKY ČISTÉHO ROZUMU

I. KANT: Kritika čistého rozumu. Bratislava 1979, 577 s.

V roce 1981 tomu bylo dvě stě let, co bylo vydáno jedno z nejdůležitějších děl filozofické tradice, Kantova *Kritik der reinen Vernunft*. V druhé pol. 18. stol. v ní Kant od kořene vyvrací tehdy vládnoucí racionalistický způsob filozofování a zároveň překonává empiristickou skepsi novým rozvrhem možností metafyziky. Založení metafyziky jako vědy má být provedeno vykazáním možnosti poznání, jež je nezávislé na zkušenosti. Takové poznání je možné pouze tehdy, je-li samo tím, co celou sféru zkušenosti konstituuje. Předměty, které se nám jeví, jsou formovány poznáním a priori, a pokud tomu tak není, jsou

nám nepřístupné. Vytýčení hranic našeho poznání je vlastně způsobem, jak Kant na půdě karteziánské sobědanosti subjektu tematizuje otázku po bytostném vztahu danosti a nedaného; metafyzika má být budována na novém konceptu zjevnosti, formulovaném jako *ohrazení poznání*. Snaha překonat paradoxie takto pojaté transcendence stala se mocným impulsem všem Kantovým následovníkům. Význam, který Kantova filozofie měla pro vývoj novověkého myšlení a který bude mít i v budoucnu pro každé původní myšlenkové usilování, je stěží docenitelný.

Každý čtenář, a tím spíše překla-

datel, musí se však v případě *Kritiky čistého rozumu* vyrovnávat s obtížemi, před něž ho staví Kantův svébytný způsob myšlení a vyjadřování i konečná podoba jeho spisu. Na nesnážích při recepci díla měl nemalý podíl jeho jazyk, zejména terminologie a syntax. Ačkoli se Kant významnou měrou podílí na tvorbě německého filozofického pojmosloví, dává ve stavbě vlastního systému mnohdy přednost výrazům latinským a řeckým. Ožívají u něho pojmy původně aristotelovské terminologie, které byly v Německu 17. stol. už známy v jiném myšlenkovém kontextu. Kant věnuje velkou pozornost precizním distinkcím při analytické práci s pojmy a rozvíjí v rámci *Kritiky* na toto téma i drobné metodologické úvahy. V souvislosti s mnohovrstevnatostí problematiky a bohatstvím zachycených souvislostí dochází ovšem k případům význačného či nejasného užití pojmu; přesto se však Kantovi daří vybudovat konzistentní pojmovou stavbu.

Kantova skladba se vyznačuje složitými a nepřehlednými souvětimí, která jsou přetížena vedlejšími větami. Nejčastěji se setkáváme s vkládáním jedné věty do druhé a zřetězením vedlejších vět vysokého stupně závislosti, někdy jsou z latiny přejímány větné konstrukce pro němčinu netypické. Porozumění dílu je přílišnou hypotaktičností citelně ztíženo zvláště tam, kde jsou vztahy mezi větami a větnými členy závislé jen na nejednoznačném ukazovacím zájmenu. Kant, stržen svými objevy, téměř programově nebere ohled na čtenáře, přesvědčen, že pravým příjemcem jeho myšlenek stejně nemůže být ten, kdo by se dal odradit úskalími jejich předvedení. Říká o tom: „Má metoda se příliš nehodí k tomu, aby čtenáře upoutala a líbila se mu...“ „...Ale není zapotřebí odradit ty, u nichž by se věc dostala do špatných rukou?“ [1]

Některé zvláštnosti jsou ovšem i důsledkem toho, že výsledky téměř jedenáctileté práce byly upraveny do konečné podoby během pouhých čtyř měsíců.

Kantův vliv v našich zemích lze sledovat až k počátkům národního obrození, působí však spíše jen v oblastech náboženství, morálky a politiky; jeho založení metafyziky bývá chápáno obvykle jako překonaná teorie poznání. Také *František Krejčí*, autor českého překladu *Kritiky* (1930), odmítá celý koncept poznání a priori a pokládá Kantovo omezení poznání na jevy pouze za nedůsledné zdůvodnění svého pozitivistického stanoviska. Takové porozumění, které se nedopracovalo živého myšlenkového jádra a pohlíží na dílo jako na jakýsi dokument překonaného názoru, nemohlo zůstat bez vlivu na kvalitu překladu. Šlo jistě o čin průkopnický a záslužný, vždyť toho, nač mohl Krejčí navazovat, bylo nemnoho. Avšak překladatel byl tak málo pečlivý a ukázněný, že množství nedostatků a závažnost některých z nich připravuje konečný výsledek, povětšinou zcela zbytečně, o velkou část jeho hodnoty.

Za předlohu si Krejčí vybírá nepřilíhš reprezentativní vydání Kirchmannovo (verze B), aniž by správně označil přepracované pasáže. V pomocném aparátu najdeme mnoho nepřesností a mezer, nesprávná interpretace narušuje a často úplně rozvrací význam překládané věty. Krejčí sice dokázal dotvořit a doplnit stávající terminologii, užívá ale nezřídka místo jednoho termínu několika výrazů zcela promiscue a přispívá tak k neustálosti terminologického systému díla. Je nasnadě, jak důkladné zmatení překládaného textu plyne z kontaminace dvou a více různých pojmů (včetně základního pojmového páru Verstand — Vernunft) v jednom českém ekvi-

valentu. Nedopatřením je vypuštěno mnoho atributů, členů kompozit, několik vět i dva celé odstavce. Některé myšlenky ztrácejí v českém znění i drobnějším přehlédnutím svůj původní význam, jindy nebylo Kantovo souvětí gramaticky či věcně pochopeno.

Základním prvkem i principem výstavby filozofického díla je myšlenka. Umělecký překlad se může legitimně uchýlit k parafrázi v cílovém jazyce a poznatky exaktních věd mohou být zase zpravidla fixovány i symbolicky a mimojazykově verifikovány. Pro filozofické texty je však charakteristická velmi těsná a křehká vazba mezi *celkovým* smyslem sdělení a jeho vyjádřením. Konečný cíl překladu filozofického díla, myšlenková pregnanost vyžaduje proto respektování základního pravidla: překládaný text musí být tlumočen přesně a jednotně. To je podmíněno jednak dostatečným interpretačním záze-
mím, jednak výběrem a zachováváním překladatelských postupů, které jsou přiměřeny i větší významovému cel-
kům originálu, příp. celkovému smyslu díla.

*

Významu Kantovy *Kritiky čistého rozumu* je úměrný i význam jejího překladu. V roce 1979 se naše čtenářská veřejnost dočkala také prvního překladu slovenského z pera zkušeného a plodného překladatele Teodora Münze. Nakladatelství Pravda dokázalo během necelých dvou desetiletí vytvořit svou *Antologii* a knižnicí *Filozofické odkazy* bohatý fond cenných slovenských překladů filozofických děl a Teodor Münz na tom má nemalou zásluhu. Jeho překlad je moderní, bezesporu kvalitnější než překlad Františka Krejčího. Právě se zřetelem k důležitosti nového překladu zdá se však potřebné a užitečné upozornit na skutečnost, že i on trpí

nejasnostmi celkové koncepce a závažnými prohřešky proti přesnému tlumočení Kantových myšlenek. Poněvadž zde není prostor pro detailní rozbor, všimněme si jen, v čem se rozchází s obecnými požadavky na překlad filozofické práce.

Nejprve k terminologii a syntaxi nového překladu. Relativně nejmenší problém tvoří Kantova řecko-latinská terminologie, neboť internacionalismy jsou jednotkami lexikálně izolovanými. K přezkoumání by již vybízela částečně desémantizace zaviněná nahrazováním plnovýznamových slov nebo jednoznačných předložek kupř. pomocí slova „základ“, které se občas vynoří i v pasáži, do níž nepatří a její smysl zatemňuje: „... unser Gebäude aus dem Stoffe, den wir haben (den reinen Begriffen a priori)“ (B 766) = „... našu budovu z materiálu, čo máme (na základe čistých apriórnych pojmov) k dispozícii“ (447). Setkáme se i s nejednotným překladem výrazů částečně terminologizovaných (např. „durchgängig“) nebo se záměnou pojmu („transzendent“, — B 799,801 = „transcendentálny“ — 464,465). Podstatné je však celkové zaměření výstavby terminologie překladu. Nominální způsob vyjádření, k němuž němčina tíhne, bývá v běžných překladech oprávněně nahrazován verbálnějším rázem jazyků slovanských. V odborném díle, jehož páteří je terminologie a natož v spisu Kantově, musí se však cílový jazyk podrobit disciplíně originálu vždy, žádá-li si to věcný ohled. Neobezřetná a příliš častá verbalizace a adjektivizace termínů nejen že výrazně snižuje jejich terminologickou platnost, ale může vést i k nejasnostem o poměru mezi pojmy a jiným věcným nepřesnostem.

Důsledná záměna nesklonných termínů „a priori — a posteriori“ formou adjektiva „apriórny — aposteriórny“ (resp. adverbia) přispívá jistě

k plynulejší čtivosti, ale mechanicky uplatňovaná může mít za následek i podřazení původně souřadných pojmů: „... der reinen (Erkenntnisse) a priori“ (A 103) = „... poznatků ... apriórne čistých“ (513). A jinde: „Wird nun die Bedingung zum Begriffe hinzugefügt, und es heisst: alle Dinge als Erscheinungen (Gegenstände der sinnlichen Anschauung) sind in der Zeit, so hat der Grundsatz seine gute objektive Richtigkeit und Allgemeinheit a priori“ (B 52) = „Ak sa k pojmu pripojí podmienka a povie sa: Všetky veci ako javy existujú v čase (predmety zmyslového nazera-
nia), je táto zásada objektívne platná a všeobecne apriórna“. (85) Platnosť určeni „a priori“ je v takto přeložené větě redukována pouze na jeden člen, který je navíc tomuto určení neprávem podřazen (nehledě na nelogické postavení závorky a výraz „platná“).

Sporné je někdy i užívání verbálních substantiv tam, kde v originále nevystupují. S takovým jménem se hůře pracuje, nebývá dodržováno původní rozlišování singuláru a plurálu a nelze je odlišit od skutečného Kantova podstatného jména slovesného. Verbalizace věty může být nesporně prospěšná, avšak pouze za předpokladu, že se dosažené zjednodušení nerovná věcnému zkratu: „Also macht allein unsere Erklärung die Möglichkeit der Geometrie als einer synthetischen Erkenntnis a priori begreiflich“ (B 41) = „Teda iba naše vysvetlenie umožňuje chápať *geometriu* ako syntetické apriórne poznanie“. (79)

Kantova přetížená hypotaktická syntax je v překladu volbou jednodušších konstrukcí odlehčena, s velkou vynalézavostí jsou nahrazovány vedlejší věty větnými členy a relativně velký počet Kantových period je rozčleněn na menší celky. Na optimální míru podobných stylistických úprav

jsou možné různé názory, avšak právě na této rovině nalézáme v Münzově překladu nejvíce vskutku šťastných překladatelských řešení. Ani tady se však jeho autor nedokázal pokaždé vyhnout nepřipustnému porušení originálního významu. Dosazování substantiv za zájmena dokáže větu velice účinně zpřehlednit, dosadíme-li totiž jména správně. V opačném případě může vzniknout tak eklatantní nesmysl, jako je apriorní konstruování trojúhelníka na základě zkušenosti: „So construire ich einen Triangel, indem ich den diesem Begriffe entsprechenden Gegenstand entweder durch blosse Einbildung in der reinen, oder nach derselben auch auf dem Papier in der empirischen Anschauung, beidemal völlig a priori... darstelle.“ (B 741) = „Například trojúhelník konstruujeme vtedy, keď predmet zodpovedajúci tomuto pojmu znázorníme alebo čírou obraznosťou v čistom nazeraní, alebo na základe skúsenosti na papieri, v empirickom nazeraní, v oboch prípadoch celkom apriórne...“ (435) Jinde přestrukturování věty vyúsťuje ve tvrzení, že zkoumáme poznatky po formální stránce, abychom zjistili, jaký mají obsah (B 84: „Dieser Theil...“ — 101: „Táto časť...“). Někdy pozmění obsahovo náplň věty syntaktická představba spojená s nevhodnou interpunkcí nebo spojkou. „Zu dieser Freiheit gehört auch die, seine Gedanken, seine Zweifel, die man sich nicht selbst auflösen kann, öffentlich zur Beurtheilung auszustellen, ohne darüber für einen unruhigen und gefährlichen Bürger verschrien zu werden“ (B 780) = „K tejto slobode patrí aj sloboda verejne predkladať na posúdenie svoje myšlienky a pochybnosti, ktoré človek nemôže rozriešiť tak, aby ho neproskribovali ako nespratného a nebezpečného občana.“ (454) Kant však záměrně nehovoří o žádném *druhu řešení*, nýbrž o právu na veřejné po-

souzení, které pro něho funduje samu existenci rozumu. V textu narazíme na místa chybně přeložená pro záměnu pádu, nesprávnou interpunkci, změnu modality i kvůli nepochopení příslušného úseku, zmíníme však už jediný obecnější rys.

Kant rozehrává při koncipování svého spisu bohatý rejstřík negativních soudů a omezujících výpovědí. Je si vědom toho, že si jich „lidská vědyctvíst nijak zvlášť nevážší...“ a že „je třeba je takřka obhajovat, aby byly alespoň trpěny“ (B 736 n.) V *Kritice* jsou tyto věty mimořádně frekventované, ponejvíce typ: „...es ist nichts (anderes), als...“. Neběží tu o pouhý individuální způsob vyjadřování. Tyto formulace jsou dozajista jedním z prostředků k navození celkového smyslu díla, které má položit základy k metafyzice omezením oblasti poznání. Navzdory neobyčejnému významu negativních vět pro Kantovu nauku v překladu téměř trpěny nejsou, velká část negativních výpovědí je přeformulována v pozitivní, v nichž se krčí jen „len“ nebo „iba“ a někdy i tato slůvka chybějí. (s. 151, 517) Jedno z nejpočetnějších slov *Kritiky*, „bloss“, je překládáno rovněž „iba“, „len“, dokonce i „čisto“ (s. 145, 146, 446, 450, 454 — možná záměna s „rein“). Nejrušivěji působí metodické postupy, které si vytkly za cíl zjednotit text a nezastaví se ani před ztrátou smyslu. Zpřístupnění textu nelze dosahovat přílišným zjednodušováním, nýbrž jen jeho svědomitým vybavením.

Tím se dostáváme k druhému okruhu problémů. Stěžejní Kantovo dílo nebylo zprvu ve svém nejvlastnějším úmyslu pochopeno a značná část reakcí jeho současníků byla laděna polemicky a odmítavě. Nedorozumění, s nimiž byla kniha přijata, přiměla autora napsat v r. 1783 „Prolegomena...“ a pro druhé vydání *Kritiky* r.

1787 určité partie přepracovat. I když se hodnocení vzájemného poměru obou edic různí, je mimo pochybnost, že nejde jen o změny formální, nýbrž, že jsou v nich patrné i posuny věcné. Závažnost některých diferencí vedla časem k tomu, že vydání začala být označována jako A (1781) a B (1787) a prakticky každý z dlouhé řady vydavatelů se s existencí dvou odlišných podob textu vypořádal po svém. Záleží na úvaze překladatele, zda vezme za předlohu verzi A nebo B, měl by však volit takové vydání, které mu umožní označit příslušné partie jako přepracované, odkázat v textu na varianty v dodatcích a dodatky samy zpět do textu lokalizovat. Jen tak může čtenář odhadnout rozsah a záměr přepracování, jež je důležitým poukazem na směr dalšího filozofova vývoja.

Ani sebelepší překlad není absolutně soběstačný a každý pečlivější čtenář je nucen obracet se na nejcitlivějších místech k originálu. Nevyznačení původní paginace je proto nedostatkem stejně zbytečným jako nepřijemným. Co čtenář dále opravdu potřebuje, má-li knize všestranně porozumět, nejsou „Vysvětlivky k hlavním pojmom...“, ale skutečný věcný rejstřík, který by byl určitě lehce dostupný v některém z německých vydání.

Neujasněnost celkové koncepce, shrneme-li uvedené výhrady, projevuje se na jedné straně tím, že překlad vychází čtenáři vstříc až za hranice originálního významu, na druhé straně mu studium neusnadňuje pomocným aparát. Slovem: zpřístupňuje nevhodně a nezpřístupňuje vhodně. Překlad je zřejmě veden mylnou představou, že čím vyhlíží „lidověji“, tím bude přístupnější. Je tomu ovšem právě naopak. Takový překlad vychází potom vstříc nikoli čtenářově touze po vědě, ale jeho pohodlnosti, tzn.

vychází vstříc čtenáři *nepravému*, který knihu ani nedočte.

I když nemusíme sdílet Kantův vyhraněný názor na ohled ke čtenářům, musíme ho při překládání jeho

díla sledovat v tom, že budeme nejprve a především sloužit věci, o níž mu jde, jeho filozofii.

Pavel Kouba

LITERATÚRA

1. Kant's gesammelte Schriften. Ed. XVIII, Berlin und Leipzig, Walter de Gruyter 1928, Nr. 5025, 5040.

HODNOTNÁ PRÁCA O FILOZOFICKÝCH PROBLÉMOCH TECHNICKÝCH VIED

M. A. PARŇUK a kol.: *Sociaľnyje, gnozeologičeskije i metodologičeskije problemy tehničeskich nauk*. Kijev 1978, 347 s.

Vydavateľstvo Naukova Dumka v Kijeve vydalo pod vedením profesora M. A. Parňuka významnú kolektívnu monografiu k filozoficko-metodologickým otázkam technických vied, ktorá si zasluhuje trvalejšiu pozornosť aj od nášho odborného čitateľa.

Úvodom k tejto monografii je nevyhnutné poznamenať, že filozofickými otázkami technických vied sa vedecké poznanie intenzívnejšie zaoberá až v posledných rokoch. Záujem sa sústreďuje na problémy špecificky technických vied. Urýchlenie vedecko-technického pokroku totiž vytyčuje úlohy nielen pre ďalekosiahly rozvoj fundamentálnych výskumov, ale aj pre úlohy zvyšovania efektívnosti technických vied, ktoré otvárajú možnosti pre rozvoj techniky a jej perspektív. Preto je analýza sociálnych, gnozeologických a metodologických problémov technických vied vysoko aktuálna. Je však nevyhnutné poznamenať, že predovšetkým riešenie problému metodologickej analýzy je začiat' v začiatkoch.

Autori monografie zamerali ťažisko práce na uvedenú problematiku, pričom si kladú za cieľ sledovať pre-

dovšetkým funkcionálno-praktický prejav technických vied, teda nazrieť na „fungovanie“ technických vied zvnútra. Všetky problémy, týkajúce sa technických vied, analyzujú prostredníctvom ich účasti na praktickej činnosti človeka. Preto sú v práci objasnené a používané také pojmy ako „technická prax“, „technický objekt“ a „subjekt technickej praxe“, „technická tvorba“, ale aj pojmy gnozeologicko-praktického charakteru ako „objav“, „vynález“, „technický problém“ atď. Týmto pojmovým aparátom sa autori usilujú o vymedzenie špecifickej funkcie a významu technických vied v súvislosti s technickým a celkove spoločenským pokrokom.

Monografia pozostáva zo šiestich kapitol, z ktorých dve sú venované predovšetkým sociálnej analýze pôsobenia techniky a technických vied v spoločenskej praxi, gnozeologickým aspektom vedecko-technického poznania je venovaná problematika tretej a štvrtej kapitoly, metodológii technického poznania piata kapitola a napokon šiesta kapitola je zameraná na ideový obsah a sociálnu úlohu „filozofie techniky“, teda na kritickú ana-